

Dorivor mavrakning bioekologiyasining o’ziga xos xususiyatlari

Fozilov Sherzod Musurmonovich

Termiz davlat universiteti Botanika kafedrası o’qituvchisi

Annotatsiya: surxondaryo viloyati tuproq-iqlim sharoitida dorivor mavrakning bioekologik va morfofiziologik xususiyatlari o’rganildi.

Kalit so’zlar: dorivor mavrak, o’sish, rivojlanish, urug’ soni, unuvchanlik, ekologik omillar.

Termiz sharoitida Dorivor mavrakning o’simlik sifatida o’sish xususiyati uning keng ekologik diapozonga ega ekanligidan dalolat beradi.

Salvia L. turkumi o’simliklari dunyoda juda keng tarqalgan Labguldoshlar oilasiga mansub. O‘zbekistonda 20 ga yaqin turlari aniqlangan. Dunyoda o‘nlab turlari xalq tabobatida turli hastaliklarga qarshi ishlatiladi. Lotin tilida “Salvara”-davolamoq degan ma’noni anglatadi. Turkumning aksariyat turlari davolash maqsadida ishlatiladi. Kimyoviy tarkibida xinonlar, efir moylari, yog’ kislotalardan palmitin, palmitoolein, stearin, olein, linol, linolenlar aniqlangan va bir qator boshqa tabiiy birikmalar aniqlangan[4]. Demak, keng tarqalishi, keng qo‘llanilishi, turli mintaqalarga moslanishi va boy kimyoviy tarkibga egaligi bu ob’ektni o’rganishga va yangilik olishga umid beradi.

Dorivor mavrakning o’sish xususiyatlari. Nixolning o’sib rivojlanishi jarayoni natijasida unda yosh novdalar o’sib chiqadi va ular xam o‘z navbatida shoxlay boshlaydi, bunday betuxtov shoxlanish natijasida o’simlikning shox-shabbasi xosil bo‘ladi. Novda uch qismdan iborat bo‘lib, barg birikkan joy novda bo‘g‘imi, ikkita bo‘g‘im oralig‘i, novda bo‘g‘imidagi barg va poya orasidagi xosil bo‘ladigan burchak, barg qo‘ltig‘i deb ataladi. [1].

Tadqiqotlarda Dorivor mavrakning urug’ unuvchanligini o’rganish ikki sharoitda olib borildi: 1. Xona sharoitida urug’ unuvchanligi. 2. Dala sharoitida urug’ unuvchanligi.

Xona sharoiti muxitida Petri likopchasida namlangan qog'oz ustiga 20 donadan mavrak urug'lari ekildi. Tadqiqotlar 3 xil muddatda fevral, mart va aprel oylarida o'tkazildi (1.1-jadval).

Dorivor mavrak urug'larining unuvchaligi % (fevral, xona sharoiti) 1,1-jadval

№	Kuzatilgan kunlar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
unib chiqqan urug'lar, %	3	7	11	16	20	11	9	6	4	1

Fevral oyida xona sharoitida urug'lar 5 kunda unib chiqishni boshladi. Urug'lar unib chiqishni boshlagan kunda 2%, maksimal darajada unib chiqish esa 10 kunda (89%) xamda 15 kundan so'ng urug'ar unib chiqishi kamaydi (1%). Shunday qilib xona sharoitida jami 89 % urug'lar unib chiqdi. Urug'ning unib chiqish energiyasi 15,7% ni tashkil etdi.

Introduksiya qilingan o'simliklarning qiymatini yog'ochining sifati, manzaralilik darajasi, sanitar-gigienik, biologik xususiyatlari bilan birga issiq va sovuqqa bardoshliligi ham belgilaydi. Shu sababli turli iqlim sharoitlarida o'simliklarning ekologik omilarga munosabati keng tadqiq qilingan. Ilmiy manbalarda keltirilishicha, o'simliklarning sovuqqa bardoshi turning genetik belgilari bilan mustahkamlangan xususiyatidir. O'simikning sovuqqa yoki issiqqa bardoshi odatda ekstremal sharoitda aniqroq namoyon bo'ladi. Qator tadqiqotlar o'simliklarning sovuq yoki issiqqa bardoshi uning yoshiga xam bog'lik ekanligini ko'rsatadi. Sovuqqa bardoshlilik o'simliklarning geografik kelib chiqishi bilan bog'liq. Shuningdek, tabiiy areali keng bo'lgan o'simliklar xam ekologik omillarga tez moslashuvchan va chidamli bo'ladi. Termiz sharoitida tez-tez takrorlanib turadigan qishki iliqlik va bahordagi kechki sovuq o'simliklarni iqlimlashtirishda jiddiy to'siq bo'ladi.

Sug'oriladigan dala sharoitida xam urug'larning unib chiqish ko'rsatkichlari nisbatan xona sharoitidagi natijalarga mos keldi. Tegishli muddatlarda sug'orilgan tuproqqa ekilgan urug'larning unuvchanligi ko'rsatkichi mos tarzda 45%, 39% va 35 %

ni tashkil etdi. Dala sharoitida urug' unuvchanligining xona sharoitiga nisbatan pastligini tuproq-iqlimning ta'siri bilan izohlan mumkin. Ta'kidlanganidek, sutka mobaynida havo va tuproq harorati keskin o'zgarib turadi. Kunduzi o'rtacha havo harorati 30-35⁰C bo'lsa, kechki paytlarda 12-18⁰C ga etadi. Bu esa urug'ning unib chiqishi uchun zarur haroratni o'z vaqtida to'plashiga xamda murtakning unishiga noqo'laylik to'g'adiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xolmatov X.X., Ahmedov O'.A. Farmakognoziya darslik, T: Ibn Sino nomidagi NMB, 1995. 218b.
2. Ergashovich K. A., Musurmonovich F. S. Some Characteristics Of Transpiration Of Promising Soybean's Varieties //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering. – 2021. – T. 3. – №. 05. – C. 28-35.
3. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Soybean-as a source of valuable food //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2022. – T. 6. – C. 165-166.
4. Musurmonovich F. S., Komiljonovna X. S., Qudrat o'g'li S. A. Some Photosynthetic Indicators of Soybean Varieties //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2022. – T. 5. – C. 255-257.
5. Фозилов Ш. М. Периодичность роста и формирования урожая у внутривидовых форм пшеницы //Интернаука. – 2019. – №. 45-1. – С. 18-20.
6. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Distance Learning System in Educational System Instead, and Significance //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – T. 21. – C. 11-13.
7. Normuminovna Q. D., Musurmonovich F. S. Bioecological Properties of Salvia Officinalis L //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2022. – T. 6. – C. 249-252.
8. Baxriddinovna R. U. Methodology For Solving Problems of Food Chains and Ecological Pyramids and Its Significance //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2024. – T. 28. – C. 19-22.

9. Fozilov S., Ziyodova M. MAKTABLARDA STEAM TEXNOLOGIYASINI JORIY ETISHNING XUSUSIYATLARI VA AFZALLIKLARI //Biologiyaning zamonaviy tendensiyalari: muammolar va yechimlar. – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 819-821.
10. Fozilov S. THE EFFECT OF DROUGHT ON THE WATER REGIME IN THE LEAVES OF SOYBEAN VARIETIES //Science and innovation in the education system. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 25-28.
11. Fozilov S. EFFECT OF STRESS FACTORS ON SOME PHYSIOLOGICAL PARAMETERS OF SOYBEAN PLANT //Science and innovation in the education system. – 2023. – T. 2. – №. 7. – C. 722-74.
12. Ravshanova U. B. et al. SOYA O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING MUHIM MANBAI SIFATIDA //Экономика и социум. – 2022. – №. 11-1 (102). – C. 81-84.
13. Musurmonovich F. S. et al. PECULIARITIES OF THE INTENSITY OF PHOTOSYNTHESIS AND TRANSPIRATION OF SOY LEAVES //Ann. For. Res. – 2022. – T. 65. – №. 1. – C. 5371-5378.
14. Musurmonovich F. S., Alisherqizi M. A. Photosynthetic Indicators of Different Shade Varieties Growing in Surkhandarya Region. – 2023.
15. Musurmonovich F. S., Baxriddinovna R. U. SOYA BARGLARIDA FOTOSINTEZ VA TRANSPIRATSIYA JADALLIGINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 268-272.
16. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. MAKTABDA TABIIY FANLAR, TEXNOLOGIYA, MUHANDISLIK, SAN'AT VA MATEMATIKA FANLARINI UYG 'UNLIKDA O 'QITISHNING AFZALLIKLARI //NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 259-263.
17. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. OZIQ ZANJIRI VA OZIQ TO 'RI TUZISH //NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA

ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI. – 2024. – T. 1. – №. 4. – С. 264-267.

18. Musurmonovich F. S., Baxriddinova R. U. OQSIL TAQCHILLIGINI TA'MINLASHDA SOYA O'SIMLIGINING O'RNINI //NAZARIY VA AMALIY FANLARDAGI USTUVOR ISLOHOTLAR VA ZAMONAVIY TA'LIMNING INNOVATSION YO'NALISHLARI. – 2024. – T. 1. – №. 4. – С. 254-258.

19. Eshonqulov S. S. et al. THE EFFECTIVENESS OF EXPLAINED THE CONTENT OF THE SUBJECT OF HYBRIDIZATION TO STUDENTS IN SCHOOL LESSONS //Экономика и социум. – 2024. – №. 3-1 (118). – С. 163-168.

20. Кулматов К. А., Кулмаматова С. Я. Қ. ПИРОФОСФАТЛАР ЎСИМЛИК УЧУН ЎҒИТ СИФАТИДА //Интернаука. – 2019. – №. 45-2. – С. 89-90.

21. Саидов, М., Қорабоева, Д., Кулматов, К., & Тоғаев, А. (2019). ЦИТРУС ЎСИМЛИКЛАРИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ, ТАРҚАЛИШИ ВА ДОРИВОРЛИК хусусиятлари. Интернаука, (45-2), 97-100.

22. Саидов, М., Бобоева, Н., Кулматов, К., & Тоғаев, А. (2020). ЎЗБЕКИСТОНДА ЦИТРУС ЎСИМЛИКЛАРИНИ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНОЛОГИЯСИ. Интернаука, (5-2), 48-49.

23. Kulmatov K., Turaev K., Djalilov A. Hydrogels Based on Rice Starch, Acrylic-and N, N'-Methylenbi Sacrylamide, Metacrylamides and Their Use in Agriculture //Journal of Advanced Zoology. – 2023. – T. 44.

24. Tojiyeva F., G'aniyeva G. Binafsharang qalqondori - *Parlatoria oleae* (Colvée, 1880) ning biologik xususiyatlari va zararlilik darajasi //Research Focus International Scientific Journal, 2023, №2/6, 12-14.

25. Anvarovna T. F. et al. So'ruvchi Zararkunandalardan-Aphididae oilasi vakillarining turlari, bioekologik xususiyatlari //Scientific Approach To The Modern Education System. – 2022. – T. 1. – №. 10. – С. 51-54.

26. Anvarovna T. F. The main pests of grain orchards of surkhandarya region. – 2021.

27. Anvarovna T. F. The Main Pests Of Seed Orchards Of Surkhandarya Region //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2024. – T. 30. – С. 8-9.

28. Yaxshiboyeva M., Ramozonova O. NA’MATAK–Rosa (Cynosbatum) O’SIMLIGININ DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA INSONLAR HAYOTIDA TUTGAN O’RNI //Biologiyaning zamonaviy tendensiyalari: muammolar va yechimlar. – 2023. – T. 1. – №. 1. – С. 163-165.
29. Туропова М.Б., Бекмурадов А.С., Яхшибоева М.Х., ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФИТОНЕМАТОД ПЛОДОВЫХ КУЛЬТУР СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ УЗБЕКИСТАНА. “Biologiyada zamonaviy tadqiqotlar: muammo va yechimlar” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2022/12/10. 220-223 b.
30. Yaxshiboyeva , M., & Bekmurodov , A. (2023). ЖАРҚЎРҒОН ТУМАНИ ТУТ ПЛАНТАЦИЯЛАРИНИНГ НЕМАТОДАЛАР ФАУНАСИ. Biologiyaning Zamonaviy Tendensiyalari: Muammolar Va Yechimlar, 1(2), 315–319.
31. Yaxshiboyeva , M., & Eshdavlatova, G. (2023). SURXONDARYO VILOYATI SUV HAVZALARIDA TARQALGAN NOYOB BALIQ TURLARI VA ULARNI MUHOFAZA QILISH CHORALARI. “Biologiyada zamonaviy tadqiqotlar: muammo va yechimlar” 1(2), 337–341.
32. Yaxshiboyeva , M., & Abdullayeva , K. (2023). O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH MASALALARI. “Biologiyada zamonaviy tadqiqotlar: muammo va yechimlar”, 1(4), 670–673.
33. Salima R. Research issues in providing methodical training of biology teachers //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2021. – T. 1. – №. 3. – С. 102-105.
34. Раҳматова С. Биология фан ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятга методик тайёргарлигини таъминлашнинг айрим масалалари //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 11. – С. 648-654.
35. Раҳматова С. Т., Хужаназарова С. Н. Сущностная характеристика понятий информационные технологии, информатизация образования //Ученый XXI века. – 2016. – С. 16.

36. Togaymuradovna R. S. The Role of Immersive Technologies in Improving Professional-Methodical Training of Biology Teachers //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2024. – T. 28. – C. 1-3.
37. Raxmatova S. THE SIGNIFICANCE OF RUSSIAN LANGUAGE PROFICIENCY IN THE PROFESSIONAL SPHERE OF THE ENERGY SECTOR //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – T. 2. – №. 18. – C. 180-182.